

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университетінің экономикалық факультетінің 60 жылдығына арналған «Жаңа болмыс жағдайында экономика және қоғам» Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары, 25 мамыр 2023 жыл, II бөлім= **Материалы** Международной научно-практической конференции «**Экономика и общество в условиях новой реальности**», посвящённой 60-летию экономического факультета Казахского агротехнического исследовательского университета имени С.Сейфуллина, 25 мая 2023 год, II часть = **Materials** of the International scientific and practical conference «**Economy and Society in a new reality**» dedicated to the 60th anniversary of the Faculty of Economics of the S. Seifullin Kazakh Agrotechnical Research University, May 25, 2023, II part. – 2023. – Ч.2. – Б.305-309

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ӘОЖ 338

*Рысмаганбетова А.К., аға оқытушы
Ибраев Е., студент
С.Сейфуллин атындағы ҚАТЗУ, Астана қ.*

Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығы еліміздің экономикасы үшін оның негізінде жатқан және қажет болған жағдайда әлемдік нарықтық күйзелістерді тегістейтін іргетас болды және болып қала береді. Мұнай нарығындағы жағдай қандай болмасын, доллар немесе басқа валюталардың бағамы қандай болмасын, бізде жыл қорытындысы бойынша ЖІӨ-нің қандай деңгейі қалыптаспаса да, Қазақстан бидайды дәл себеді, оны жинайды, ішкі нарықты қанықтырады және артығын экспортқа жібереді. Дәл осындай механизм салқындатылған сиыр еті немесе көкөністер болсын, агроөнеркәсіптік кешеннің барлық басқа өнімдерінде жұмыс істейді [1].

Қазақстан әзірге шикізаттың орнына инновацияларды, IT-қызметтерді және жоғары қайта бөлу өнімдерін, мысалы, автомобильдерді немесе компьютерлерді экспорттайтын жоғары технологиялық экономикамен мақтана алмайды. Мұнайға да ерекше үміт жоқ, ол «жасыл» технологияларға көшу жөніндегі жаһандық трендті ескере отырып, Қазақстанның әмиянын 50 жылдан кейін, мүмкін одан да аз жылдан кейін «құтқаруы» екіталай.

Осыдан қарапайым қорытынды шығады - жай ғана қалып қана қоймай, даму үшін Қазақстанға алдағы онжылдықтарда ауыл шаруашылығын дамудың сапалы жаңа деңгейіне шығару қажет. Сонымен қатар, тек АӨК ғана қажетті жарылғыш даму әлеуетіне ие бола отырып, ел экономикасын «жылдам жылжытуға» қабілетті. Сонымен қатар, ауыл шаруашылығын дамыту міндеттерін шеше отырып, біз жол бойында әлеуметтік мәселелерді де шешеміз: қолжетімді және сапалы азық-түлік, жұмыспен қамту, заманауи инфрақұрылым және коммуникациялар.

Біз отандық агроөнеркәсіптік кешен дамудың сапалы жаңа деңгейіне өтуі үшін қандай қадамдар жасау керектігін қарастыруды шештік.

1. Қаржы қаражатының қолжетімділігін арттыру.

Қазақстандық фермерлер жыл сайын АӨК-ні қолдауға қомақты ақша жұмсап отырғанына қарамастан, айналым қаражатының жетіспейтіндігін мәлімдеп отырған бірінші жыл емес. Мұндай парадокстың себебі біздің банк жүйесінің қалай жұмыс істейтіндігінде, дәлірек айтсақ, «банк - фермер» немесе «Даму бағдарламасының операторы - фермер» қатынастары. Яғни, бүгінде қаржыландыруды алу үшін жеке фермерлерді айтпағанда, әрбір шаруа қожалығы қамтамасыз ете алмайтын жеткілікті өтімді кепіл беру қажет [2].

Стандартты жағдай: шаруа қожалығында техника мен жер бар, жинақталған тәжірибе бар, бірақ басшылыққа жыл сайын сапалы тұқымдар мен тыңайтқыштар сатып алуға, барлық ауылшаруашылық жұмыстарын қажетті көлемде жүргізуге айналым қаражаты жетіспейді. Осыған байланысты фермерлер өндіріс технологиясын жеңілдетуге мәжбүр, ал бұл Қазақстанның көптеген жылдар бойы гектарына 9-10 центнер өнімділік көрсеткіштерінде «отыруына» алып келеді.

Даму несиелері бойынша да жағдай жақсы емес. Бүгінгі таңда банктер экономиканың нақты секторына несие берудің орнына шағын, бірақ тұрақты кірісті қамтамасыз ете отырып, үкіметтік облигацияларды немесе басқа бағалы қағаздарды сатып алу тиімдірек.

Бұл бағытта белгілі бір оң қадамдар бар екенін атап өткен жөн. Мәселен, АӨК-де ерікті сақтандыру енгізілді, оған көптеген жылдар бойы нарық ойыншылары қол жеткізді. Ең бастысы, ертең сақтандыру полисі несие қаражатын алу кезінде нақты кепіл құралы бола алады. Сонымен қатар, банктерді нақты секторды қаржыландыруға қалай «жұмсақ бағыттау» туралы ойлану керек, бұл бағытты олар үшін тартымды етеді [3].

Қорытындылай келе, қаржыландыру мәселесі ауыл шаруашылығын қолдаудың «түбегейлі» шараларын қарастыру кезінде бірінші орынға қойылуы керек деп айтуға болады. Бұл мәселені жабу арқылы қалған мәселелерді шешу оңайырақ болады.

2. Ғылыми әзірлемелер мен озық технологияларды енгізу.

Цифрландыру - жалпы әлемдік тренд. Бүгінде ол адам өмірінің барлық салаларына қатысты. Бұл ретте ауыл шаруашылығында технологиялық әзірлемелерді қолдану барынша нақты практикалық сарқылуды береді: шаруа қожалықтарының өнімділігі артады, өнім сапасы артады, фермерлердің табысы артады. Бұл тұрғыда Үкімет жақында да күшейе түсті. ҚР Президентінің тапсырмасы аясында өңірлерде білім тарату орталықтары құрылып, тұрақты консультациялық орталықтар ұйымдастырылады. Сонымен қатар, жалпы аграрлық ғылымды қаржыландыру айтарлықтай артады [4].

Бұл Қазақстанның ауыл шаруашылығы мәселесін шешудегі оң қадамдар екені сөзсіз, бірақ біздің ойымызша, АӨК-те озық ғылыми әзірлемелер мен технологияларды имплементациялау одан да мұқият және жүйелі тәсілді талап етеді.

Қазіргі уақытта НАНОЦ әрекет ететін осы бағыттағы бірыңғай оператордың жұмысы одан да «агрессивті» болуы керек. Бүгінгі күні бұл сфера қалыптасқан, ол ебедейсіз және ауыр, қандай да бір құрылым мен дәйектілік жоқ деген тұрақты сезім бар. Мүмкін, НАНОЦ-тың жаңа тарауын тағайындау бұл жұмысқа серпін береді, бұл тек уақытты көрсетеді.

Сонымен қатар, бұл салада бұқаралық ақпарат құралдарында технологиялық шешімдердің жарығын алып жүруі керек медиа компонент өте маңызды. СҚО-дан Жамбыл облысына дейінгі фермерлер бүгінгі таңда әлемдік ауыл шаруашылығында қандай трендтер қарқын алып жатқанын, ең жоғары өнім алу үшін қандай дақылдарды және қалай таңдау керектігін, отандық ғалымдардың қандай әзірлемелері ең жоғары өнімділікке қол жеткізуге көмектесетінін және т. б. білуі тиіс.

3. Механикаландыру.

Ауыл шаруашылығы өте көп еңбекті қажет ететін сала екенін ескере отырып, мұнда озық машиналар мен механизмдерді қолдану дамудың негізгі шарты болып табылады.

Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығы машиналарының отандық паркін жаңарту деңгейі көп нәрсені қалайтыны жасырын емес, және бұл салада әр түрлі күйзелістер үнемі туындайды: теңгенің құнсыздануынан бастап, сөзсіз техниканың қымбаттауына алып келетін кәдеге жарату алымына дейін, бұл туралы соңғы кездері көп айтылды, сондықтан біз егжей-тегжейсіз жасаймыз.

Ғылыми әзірлемелерді енгізумен және қаржыландыруды ұлғайтумен бірге жеткілікті техникалық жарақтандыру отандық ауыл шаруашылығын тез және түбегейлі өзгерте алады. Сондықтан бұл салаға ерекше назар аудару керек: Ауыл шаруашылық машиналарын сатып алу тұрғысынан фермерлерді қолдау құралдарын жетілдіру, техникалық жаңартуға «техногендік» кедергілер мен кедергілерді алып тастау, қызметті дамыту.

4. Тұрақты сату.

Ауыл шаруашылығына ақша құйып, фермерлерді заманауи техникамен және біліммен қамтамасыз ете отырып, нақты өндірістік және сапалы өсуді салыстырмалы түрде тез алуға болады. Сонымен бірге, тұрақты сатылым болмаса, бұл күш-жігердің бәрі бекер болуы мүмкін, өйткені экономиканың негізгі заңдарының бірі өнімнің артық өндірісі болған жағдайда оның бағасы сөзсіз төмендейді немесе олар кем дегенде өспейді дейді.

Қазақстан бүгінде азық-түлік жоспарында ішінара импортқа тәуелді ел болып қала береді, бірақ алдағы жылдары ауыл шаруашылығы министрлігі болжағандай, бұл жағдай өзгереді. Сондықтан, ішкі нарықты қанықтырумен қатар, сату проблемалары туындамас үшін экспортты қолдау және дамыту туралы ойлану керек.

Біздің еліміз әлемдік мұхитқа шыға алмайтынын ескерсек, Қазақстан өткізу нарықтарын таңдауда шектеулі. Сондықтан біз үшін жаңа елдердің «ашылуы» әрқашан логистиканың құнына сүйенеді. Осыған қарамастан, біз күш-жігерімізді дәстүрлі нарықтарымызда қатысуды кеңейтуге, сондай-ақ жаңа, бірақ бізден онша алыс емес сату бағыттарын ашуға шоғырландыра аламыз. Бұған қол жеткізу үшін сіз өнімнің сапасын жақсартумен және соңғы

құнға салынатын өндіріс шығындарын төмендетумен айналысуыңыз керек. Бұл дәл осы мақаланың алдыңғы тармақтарынан туындайтын параметрлер.

Бұл ретте егіс алқаптарын әртараптандыру және бүгінгі таңда өте танымал Экоөнімдер өндірісін дамыту, сондай-ақ ауыл шаруашылығы шикізатын қайта өңдеудің сапалы, сондай-ақ қымбатырақ өнімдерін жасау маңызды сәттер болып табылады.

5. Әкімшілік рәсімдерді жеңілдету.

Уақыт - фермерлер үшін су мен жер сияқты құнды ресурс. Өндірісте бұл фактор кейде шешуші рөл атқаруы мүмкін, сондықтан ауыл шаруашылығында орын алатын процедуралар (несиелер, лизинг, субсидиялар, форвардтық келісім-шарттар) неғұрлым қарапайым болса, соғұрлым жақсы болады.

Біздің еліміз мемлекеттік қызметтер көрсетуді оңтайландыру және жеделдету және Қазақстанның ауыл шаруашылығы проблемаларын шешу бойынша жұмыстарды табысты жүргізуде. Осыған байланысты АӨК саласы да мұқият назар аударуды қажет етеді. Егер құжаттармен операциялар тез жүргізілсе, онда барлық одан әрі жұмыс жеделдетіледі, негізсіз үзілістер болмайды. Жалпы, бұл бағытта сіз әрқашан жақсылыққа ұмтыла аласыз.

6. Қазақстандық АӨК назар аударуды қажет етеді.

Бүгінгі таңда Қазақстандағы ауыл шаруашылығын үлкен әлеуетке ие, бірақ көп жағдайда бос тұрған ультра заманауи комбайнмен салыстыруға болады, өйткені фермердің оны толтыруға ақшасы жоқ, оны басқаруға білімі жоқ, қайда бара жатқанын көру мүмкін емес.

Біздің ойымызша, соңғы уақытта АӨК саласында шын мәнінде өнімді және пайдалы қадамдар іске асырылды, бірақ бұл ретте салада тез және тұрақты өсу траекториясына шығу үшін әрқашан бір нәрсе жетіспейді.

Кейде белгілі бір шараларды жүзеге асыруда жүйелілік пен келісімділік жоқ, саланың дамуына кедергі келтіретін көптеген іргелі мәселелер түбегейлі шешілмейді деген сезім бар. Сонымен қатар, қазіргі уақытта алдағы жылдарға арналған отандық АӨК дамыту бойынша тұжырымдамалық жаңа ұлттық жоба әзірленуде. Потенциалда ол саланың дамуына елеулі серпін бере алады, ең бастысы, бүгінгі таңда ауыл шаруашылығына қажет қолдау шаралары оған негізделуі керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті [Текст] / Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2012 жылғы 14 желтоқсан.

2. «Қазақстан жолы-2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ». [Текст] / Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2014 жылғы 17 қаңтар.

3. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамыту жөніндегі 2021-2025 жылдарға арналған ұлттық жоба. – [Электрондық

ресурсы]. - URL: <https://primeminister.kz/kz/kazakstan-respublikasynyn-agroonerkasiptik-keshenin-damytu-zhonindegi-2021-2025-zhyldarga-arnalghan-ulttyk-zhoba-1595236> – Кіру уақыты: 14.03.2023.

4. Omarkhanova Zhibek, Bespaev Murat, Mukhambetova Zamira, Mussina Raushan, Kunafina Gulzhan, Rysmaganbetova Anargul (2022). Influencing Factors for Employability of University Graduates in the Tourism Industry. Scopus. Journal of Environmental Management and Tourism, (Volume XIII, Winter), 8(64): 2271 - 2283. – [Electronic resource]. - URL: [https://doi.org/10.14505/jemt.v13.8\(64\).20](https://doi.org/10.14505/jemt.v13.8(64).20) – Кіру уақыты: 14.03.2023.